

Hoe gaat het met de kerken?

Gevolgde herbestemmingprocessen Noord-Brabant

De stand van zaken bij de subsidieaanvragers per 1 januari 2016

In het najaar van 2014 heeft de provincie Noord-Brabant in samenspraak met de werkgroep 'Vrijkomende Kerken' een bescheiden provinciale subsidieregeling in werking gesteld met betrekking tot de herontwikkeling van vrijkomende kerken in Noord-Brabant. De Provincie heeft het PON gevraagd om de herbestemmingprocessen bij deze subsidieaanvragers te volgen en te beschrijven zodat andere partijen die nu of in de toekomst te maken krijgen met het herbestemmen van een vrijkomende kerk van de bestaande kennis en ervaringen kunnen leren.

Tussen het najaar van 2014 en het najaar van 2015 zijn vijf aanvragen goedgekeurd. De aanvraag vanuit Hooge Zwaluwe werd afgekeurd omdat het proces al te ver gevorderd was op het moment van de aanvraag. Er is gekozen om dit traject toch te volgen omdat het juist latere stappen in het proces in beeld brengt waar anderen van kunnen leren. Daarnaast zijn twee aanvragen vanuit Valkenswaard niet doorgezet omdat zij niet konden aangeven hoe in de startfase de betrokkenen, gemeente en maatschappelijke organisaties betrokken zijn.

De volgende herbestemmingprocessen zijn gevolgd:

- Heilig Hartcomplex, Boxtel
- Kerktoeren Petruskerk, Berlicum
- Wederkomstkerk, 's-Hertogenbosch
- Kerk (van de H. Adrianus van Hilvarenbeek), Esbeek
- Sint Corneliuskerk, Den Hout
- Wilibrorduskerk, Hooge Zwaluwe

In het voorjaar van 2015 ontwikkelde het PON in nauwe samenwerking met de provincie Noord-Brabant vanuit deze subsidietrajecten een infographic waarin de meest voor de hand liggende succesfactoren, valkuilen en tips bij elkaar gebracht zijn in één overzichtelijke figuur.

Het laat zien waar je aan moet denken als je een herbestemmingproces in gaat en biedt daarmee houvast voor beginnende trajecten.

Dit document geeft per subsidieaanvrager weer welke stappen zij gedurende de periode najaar van 2014 tot het einde van 2015 hebben gezet en wat zij hebben bereikt.

Heilig Hartcomplex in Boxtel

Op 4 januari 2015 is de Heilig Hartkerk in Boxtel aan de eredienst onttrokken. In een haalbaarheidsonderzoek met drie platformbijeenkomsten is in verschillende fasen gezocht naar een passende herbestemming voor het kerkgebouw, de pastorie en de tuin. Bij de platformbijeenkomsten bespraken veel verschillende partijen en burgers met verschillende visies de mogelijkheden voor de herbestemming. De gemoedelijke sfeer zorgde ervoor dat men in alle openheid met elkaar in gesprek ging en begrip toonde voor elkaars visie.

Het haalbaarheidsonderzoek is inmiddels afgerond, maar het proces loopt nog door. Momenteel zijn er verschillende activiteiten van tijdelijke aard. Zo komt er in maart 2016 een Boxtelse uitvoering van de rockopera 'Jesus Christ Superstar' in de Heilig Hart kerk. Hoewel de kerk voor veel initiatieven tijdelijk gebruikt wordt, is het toch wenselijk dat er een nieuwe eigenaar gevonden wordt om de toekomst van het complex veilig te stellen. Tot op heden is dat nog niet gelukt, maar er zijn wel buurtbewoners aan het onderzoeken of zij het complex eventueel gezamenlijk kunnen overnemen. Daarnaast zijn er ook andere partijen geïnteresseerd. Er zijn veel partijen geïnteresseerd. Deze dienen zich makkelijk aan omdat door het gevolgde proces de mogelijkheden transparant zijn geworden.

Het haalbaarheidsonderzoek heeft veel energie losgemaakt. Hoewel het parochiebestuur in het begin twijfelde over deze aanpak, is er een verandering zichtbaar in hun houding. Zij zijn uiteindelijk erg blij met het proces en zien de meerwaarde van een haalbaarheidsonderzoek. De goede sfeer gedurende de platformbijeenkomsten heeft ervoor gezorgd dat mensen elkaar nu (beter) weten te vinden. Het leeft nog steeds in Boxtel en er is in elk geval vertrouwen dat er op den duur een nieuwe eigenaar gevonden zal worden.

Kerktoeren Sint Petruskerk Berlicum

Toen bekend werd dat de Sint Petruskerk in Berlicum gesloopt zou worden zorgde dit voor veel weerstand bij de dorpsgemeenschap. Via social media is heel veel roering gebracht. Bewoners hebben zich verenigd en uiteindelijk heeft dat ertoe geleid dat de kerktoeren is blijven staan. Het kerkgebouw zelf is inmiddels gesloopt. De Stichting Balkumse Toren is met subsidiegeld van de provincie Noord-Brabant een haalbaarheidsonderzoek gestart of het mogelijk is om, naast een publieke ruimte, kantoorruimten in de toren te realiseren. Het parochiebestuur heeft de stichting tot 1 juli 2016 de tijd gegeven om de financiering van de herbesteding van de kerktoeren rond te krijgen. Het parochiebestuur heeft een renteloze lening voor de duur van twintig jaar in het vooruitzicht gesteld. De Gemeenteraad van Sint Michielsgestel heeft besloten garant te willen staan voor de nakoming van de financiële verplichtingen van de genoemde lening.

De stichting is hard aan het werk. Inmiddels zijn er gesprekken gevoerd met mogelijke huurders van de kantoorruimten en zijn hun wensen en eisen geïnventariseerd. Daarnaast is er een onderzoek uitgevoerd naar de bestaande funderingsconstructie van de toren en is er subsidie aangevraagd voor het water- en winddicht maken van de toren. Ook wil de stichting een digitaal informatiebord plaatsen in de toren waarmee presentatiemateriaal beschikbaar gesteld kan worden (hiervoor is tevens provinciale subsidie aangevraagd in de vorm van een DOE-budget). De stichting heeft zijn werkzaamheden inmiddels onderverdeeld in vier werkgroepen, te weten: 'de bouw', 'financiën', 'acties voor financiering' en 'communicatie'. De architect is momenteel bezig met het ontwikkelen van schetsontwerpen. De stichting zal daar een keuze uit maken, waarna de architect in januari 2016 met de definitieve bouwtekening aan de slag kan. Tevens is er in concept een plan ontwikkeld om donateurs te werven. In het voorjaar van 2016 zal dit gepresenteerd worden aan de bevolking van Berlicum.

Wederkomstkerk in 's-Hertogenbosch

De Wederkomstkerk is onderdeel van de Protestantse Gemeente 's-Hertogenbosch. Vanuit het kerkbestuur werd enige jaren geleden geconstateerd dat vanwege de verslechterde financiële situatie niet alle kerkgebouwen behouden konden worden. Na een lange periode van nadenken heeft het kerkbestuur samen met de leden van deze gemeente besloten dat de Wederkomstkerk vanaf januari 2017 zal worden afgestoten.

Een nieuwe eigenaar voor het gebouw is inmiddels gevonden. De kopers zijn kerkgangers. Eigenlijk kwamen er allerlei gebeurtenissen in hun leven bij elkaar waardoor het kerkgebouw kopen een optie werd. Zij hebben kinderen die op hoog niveau met muziek maken bezig zijn. Zij zagen daarom een kans en mogelijkheid om in het gebouw een muziekschool/ -podium te creëren en andere aan muziek gerelateerde activiteiten te organiseren. De eigenschappen van het gebouw gaven uiteindelijk de doorslag om de kerk te kopen. 'De kerkzaal heeft uitstekende akoestische kwaliteiten.'

Door het vinden van de nieuwe eigenaren is het herbestemmingproces afgerond. De subsidieregeling is daarbij erg belangrijk geweest. Door de regeling zijn alle mogelijke scenario's in beeld gebracht (ook in financiële zin) en dat schept een onafhankelijk beeld en het bied meer houvast in de onderhandelingen. De subsidie gaf de mogelijkheid (en tijd) om opties te kunnen aftasten. Doordat er al een kader was en scenario's waren getoetst konden zij relatief gemakkelijk met de potentiële koper tot een concrete herbestemming komen.

Kerk (van de H. Adrianus van Hilvarenbeek) in Esbeek

De kerk (van de H. Adrianus van Hilvarenbeek) in Esbeek is sinds juli 2013 aan de eredienst onttrokken en vanaf dat moment wordt gezocht naar een passende herbestemming voor het kerkgebouw. De coöperatie Esbeek heeft samen met de Esbeekse gemeenschap, studenten en allerlei andere partijen gezamenlijk besloten dat de nieuwe functie van het gebouw dicht bij de oorspronkelijke functie (het samenkomen van burgers, het verbinden) dient te liggen. Zodoende is het idee ontwikkeld om de kerk te herbestemmen tot een brede school. Helaas is het de Coöperatie Esbeek tot op heden niet gelukt de financiering rond te krijgen.

Het haalbaarheidsonderzoek wordt door Boei uitgevoerd en is momenteel in de afrondende fase. Het wijst in de richting dat sprake kan zijn van een haalbare businesscase om tot de bedoelde maatschappelijke herbestemming, een brede school, te komen. Een probleem is echter dat een deel van de stichtingskosten niet terugverdiend kan worden door huurders en gebruikers. Gepoogd wordt deze 'onrendabele top' te dekken (of te laten financieren) door subsidies van overheidsinstellingen en maatschappelijke instellingen en bijdragen van particulieren.

Er zit dus nog een gat, maar de coöperatie Esbeek is hard op zoek naar een adequate oplossing en vertrouwt er op dat dit in overleg met de belanghouders gevonden wordt.

Sint Corneliuskerk in Den Hout

De Sint Corneliuskerk is onderdeel van de Catharinaparochie in Oosterhout. Toen bekend werd dat deze kerk zou gaan sluiten is een stuurgroep van buurtbewoners ontstaan die er voor willen zorgen dat het kerkgebouw voor de gemeenschap behouden blijft. Het parochiebestuur heeft de sluiting van de kerk uitgesteld tot medio 2016 en de initiatiefgroep de mogelijkheid gegeven met een plan te komen hoe ze hun wens gaan realiseren. Het haalbaarheidsonderzoek is uitgevoerd door Monumentenhuis Brabant. Voor de toekomstige herbestemming van de kerk zijn drie scenario's onderzocht. Uit het onderzoek blijkt dat één van de drie scenario's de moeite waard is om verder te onderzoeken: een multifunctionele evenementenlocatie in combinatie met zakelijk gebruik. Het achterstallig onderhoud van de kerk vormt echter wel een probleem voor de exploitatie. Zij zoeken daarom naar subsidiemogelijkheden om het achterstallig onderhoud weg te werken.

De stuurgroep is in elk geval van mening dat de kerk overgedragen moet worden aan 'de Houtse Bevolking', waarbij in het herbestemde gebouw ruimte is voor het houden van gebedsdiensten. De komende maanden wordt getoetst of er voldoende draagvlak bestaat voor de verdere uitwerking van een multifunctionele evenementenlocatie in combinatie met zakelijk gebruik. Zij gaan daarom de komende tijd de ideeën delen (in bijvoorbeeld een bijeenkomst en een persbericht in de krant) en reacties ophalen. De stuurgroep is van mening dat er sprake is van voldoende draagvlak als minimaal 100 inwoners/andere betrokkenen eigenaar willen worden van het kerkgebouw en daar een jaarlijkse bijdrage van 100 euro per jaar voor over hebben. Zij streven er naar daar op 1 maart 2016 duidelijkheid over te hebben.

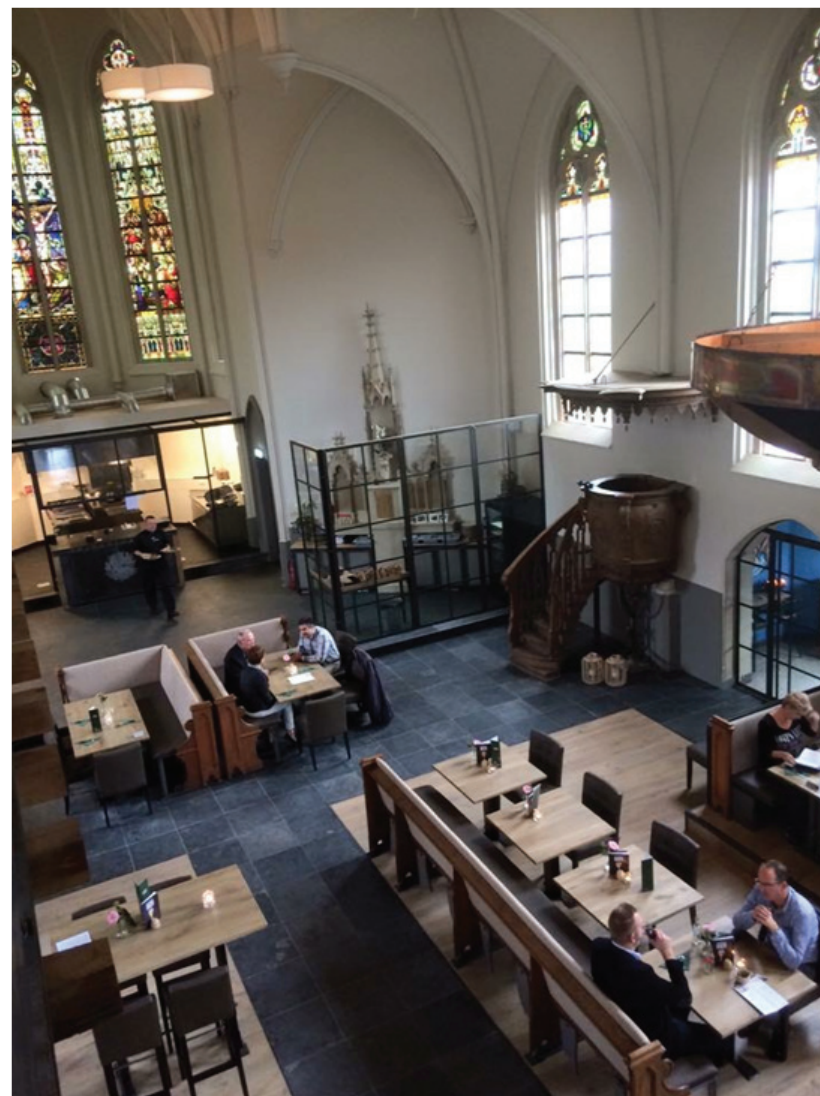
Willibrorduskerk / Restaurant Onze Kerk in Hooge Zwaluwe

De subsidieaanvraag voor procesondersteuning bij de herbestemming van de Willibrorduskerk in Hooge Zwaluwe is afgewezen omdat de nieuwe bestemming op het moment van de aanvraag al bekend was. 'Procesondersteuning' was dus eigenlijk niet nodig. De ondernemers hebben wel restauratiesubsidie ontvangen om de kerk te kunnen opknappen. De Willibrorduskerk heeft sinds het najaar van 2013 een nieuwe eigenaar gevonden in de ondernemers Willem Simonis en Dieuwke Simonis-Stellinga. Er is hard gewerkt aan het realiseren van de nieuwe bestemming: Restaurant Onze Kerk.

Op 30 oktober 2015 vond de opening plaats van een gezellig en sfeervol restaurant in het hart van het dorp waar zij ook werk/dagbesteding bieden aan mensen met een beperking.

Daarnaast biedt het gebouw mogelijkheden voor onder andere het voltrekken van burgerlijke huwelijken en herdenkingsdiensten.

Subsidieregeling heeft processen verder op weg geholpen

De Wederkomstkerk in 's-Hertogenbosch heeft in 2015 een nieuwe eigenaar gekregen en daarmee is het herbestemmingproces afgerond. Bij de andere kerkgebouwen is (nog) geen definitieve herbestemming tot stand gekomen, maar zij werken allen hard aan de weg. In Boxtel is het haalbaarheidsonderzoek afgerond en is momenteel sprake van tijdelijke exploitatie. In Esbeek, Den Hout en Berlicum is men nog in de uitvoerende fase van het haalbaarheidsonderzoek. Door middel van de subsidieregeling zijn partijen met elkaar verbonden wat ervoor gezorgd heeft dat de neuzen wat meer dezelfde kant op wijzen. Tevens konden kaders geschept worden die meer duidelijkheid creëren voor potentiële gebruikers. De subsidieregeling heeft mogelijkheden voor herbestemming dichterbij gebracht.

Herbestemmingen blijven over het algemeen langdurende processen. Subsidie geeft trajecten de mogelijkheid een haalbaarheidsonderzoek uit te voeren waarmee randvoorwaarden en kaders geschept worden voor mogelijke toekomstige herbestemming. Dat heeft een grote meerwaarde, maar betekent niet dat de rest vanzelf zal gaan. Het is daarom zaak de aandacht erbij te houden en partijen te blijven betrekken en nieuwe ideeën toe te laten.

Er zijn ook aandachtspunten te benoemen. Bij de meeste trajecten de voorkeur bij een herbestemming met een maatschappelijke functie. Vaak wil men de oude ontmoetingsplekfunctie van de kerk in stand houden en kiest voor herbestemming zoals een buurtcentrum, horeca of recreatieplek. De vraag is echter wat dit betekent voor exploitatie op de langere termijn. Zeker als het gaat om herbestemming in een krimpgebied is het de vraag of zo'n nieuwe functie stand zal houden. Herbestemming van kerken moet gezien worden in het licht van de totale leegstand in een gebied.

Buurtkerkenfonds

De lessen die geleerd zijn van de subsidietrajecten bieden in elk geval veel succesfactoren, valkuilen en tips waar anderen nu en in de toekomst van kunnen leren en hun voordeel mee kunnen doen. Toch is het ook belangrijk om, naast die praktijkervaringen van anderen, opstartende trajecten te kunnen ondersteunen wanneer zij dat nodig hebben. Daarom krijgt de regeling een vervolg bij het Prins Bernard Cultuurfonds. De provincie Noord-Brabant en het Prins Bernhard Cultuurfonds stimuleren burgers, lokale overheden, ondernemers en organisaties samen werk te maken van de eigen leefomgeving. Daarvoor is er het Buurtfonds Noord-Brabant. Binnen dit fonds vallen de onderdelen 'buurtcultuur', 'Buurnatuur- en Buurtwaterfonds' en tijdelijk ook 'tijdelijk ook 'Buurtkerken (herbestemming vrijkomende kerken voor buurtfuncties)'. Veel maatschappelijke initiatieven hebben in de startfase behoefte aan advies en begeleiding, of aan voorzieningen om bijvoorbeeld tijdelijk gebruik mogelijk te maken. Voor hen is er tot 31 december 2016 het Buurtkerkenfonds Noord-Brabant. Het fonds voorziet in een bijdrage in de kosten van:

- Procesondersteuning en technische planvorming;
- Verbouwings- en inrichtingskosten voor een sociale of culturele bestemming;
- Overbruggingskosten tijdelijk beheer en instandhouding.

Ook in 2016 zullen dus nieuwe ervaringen opgedaan en gedeeld worden, want Her te bestemmen kerken in woongebieden bieden kansen voor nieuwe culturele, welzijn- of zorgbestemmingen, die de leefbaarheid van de buurt versterken.

Meer weten? Kijk op www.cultuurfonds.nl/buurtkerkenfonds voor meer informatie over deze regeling.